

Birgitta-tutkimuksen opus magnum

Carina Nynäs: Jag ser klart? Synen på den heliga Birgitta i svenska 1900-talsbiografier. Åbo, Åbo Akademis förlag, 2006. 561 s. + rekisteri.

■ Birgitta-juhlavuoden vietosta on nelisen vuotta, mutta saamme edelleen nauttia antoisan juhlavuoden hedelmistä tutkimuksen merkeissä. Loistava esimerkki on Carina Nynäs'n väitöskirja (2006). Se tarkastettiin Åbo Akademiassa, ja vastaväittäjänä oli kansainvälistä mainetta niittänyt ruotsalainen aatehistorioitsija Eva Österberg. Nynäs'n tutkimus on jatkoa hänen pro gradu- ja lisensiaattitöilleen 1990-luvulta, ja käsittelee ruotsalaisen Birgitta-tutkimuksen historiografiaa lähinnä 1900-luvulta. Maailmanlaajuisesti hyvin laaja Birgitta-tutkimus on jo kauan kaivannut vastaavaa analyysiä, jonka kohteina on niin teologeja, kulttuurintutkijoita, historioitsijoita kuin kielitieteilijöitäkin lukuisine näkökulmineen.¹

Pyhää Birgittaa koskevaa tietoa on sinänsä runsaasti – tutkijat ovat parin vuosisadan aikana saaneet paljon irti hänen liki seitsemätäsadasta ilmestyksestään muiden lähteiden ohella (kanonisaatio-aktit, hagiografiat jne.). Siksi Nynäs näkee tarpeelliseksi esitellä lyhyesti nämä keskiaikaiset läh-

teet johdannossaan. Hän käsittelee myös laajasti naisen roolia Birgitan aikana. Nynäs on kuitenkin sivuuttanut eräitä keskeisiä keskiajan naisen maailmaan liittyviä tutkimuksia (esimerkiksi Maiju Lehmijoki-Gardner). Nynäs käsittelee kolmannen luvun lopussa Birgitan 1800-luvun ”jälkimmäistä”, joka sivuaa jo varsinaista tutkimusaihetta: Pyhä Birgittaa tutkijoiden tulkinnoissa.

Tutkimuksen pääroolissa ei ole Pyhä Birgitta, vaan lähinnä Birgitta-tutkijat. Pyhimys tosin kulkee luonnollisesti tutkimuksen punaisena lankana. Jos tutkijoiden voidaan Nynäs'n sinfoniassa nähdä soittavan eri stemmoja, Birgitta on alati läsnä bassona. Tutkijoiden biografia-subjektina on nimenomaan ollut *Pyhä* Birgitta. Nynäs hallitsee hyvin niin 1200- ja 1300-luvun kuin 1800- ja 1900-luvunkin Birgitta-tutkimuksen.

Tutkimuksessa nostetaan erikseen syvemmin analysoitavaksi eräitä ruotsalaisia tutkijoita sekä suomalaisista Birgit Klockars. Käsitellyt Birgitta-tutkimukset on jaettu neljään luokkaan: populaarihistorialliset, tieteelliset, uskontopsykologiset (tai psykobiografiat) sekä muut biografiset kuvaukset. Teoreettisina lähtökohtina Nynäs käyttää muun muassa Leon Edelsin, Ira Bruce Nadelin ja Wilhelm H. Epsteinin käsityksiä (biografia rekonstruktiona – biografia konstruktiona – biografia dekonstruktiona) yhdessä ruotsalaisten Gunnar Erikssonin, Eva Österbergin ja Arne Jarrickin biografia-analyttisten ajatusten kanssa.

Nadel erittelee kolme biog-

rafia-tyyppiä: dramaattis-ekspressiivinen, objektiivis-akateeminen ja tulkinallis-analyyttinen. Gunnar Eriksson taas jakaa tyytit neljään kategoriaan: monumentti, psykobiografia, eksistentiaalinen biografia ja perinteinen ammatti-biografia. Näitä tyyppittelyjä vasten Nynäs myös analysoi omia tutkimuskohteitaan. Lisäksi Daniel Madelénatin näkökulmat biografioiden systematisoinneista nousevat erityisen tärkeäksi tässä tutkimuksessa. Nynäs sivuaa myös Hayden Whiten ajatuksia koskien tietyn biografisen tyyliin korrelaatiota tiettyyn selitysmalliin. Lisäksi on otettu huomioon biografia-tutkija Bernhard Eric Jensenin käsityksiä siitä, että tietty elämäkerta pitää analysoida myös sen mukaan, mille yleisölle se on kirjoitettu (suomalaisista tutkijoista voisi viitata Jorma Kalelaan). Varsinainen metodiosuus (luku II) on äärimmäisen syväluotaava (liki 80 sivua). Tämän lisäksi Nynäs palaa teoreettiseen keskusteluun väitöskirjan päätösluvussa.

Tutkimuksen ydin perustuu tiettyjen keskeisten tutkijoiden Birgitta-biografioiden analysointiin historiografian ja aatehistorian avulla. Käsittelemistään tutkijoita Nynäs on valinnut Lydia Wahlströmin (1869–1954), Knut B. Westmanin (1881–1967), Emilia Foelkloun (1878–1972), Antonia (Toni) Schmidin (1897–1972), Sven Stolpen (1905–96), Hjalmar Sundénin (1908–93), Birgit

1. Birgitta-tutkimuksen historiaa on 1990- ja 2000-luvuilla sivunneet myös Ruotsissa Agneta af Johnick Östborn, Ingemar Lindaräng ja Suomessa Eva Ahl.

Klockarsin (1912–96), Hans Furuahagenin (s. 1930) sekä Birger Berghin (s. 1935) erityisen tarkastelun kohteiksi. Kahden viimeisen kohdalla lähteenä on käytetty myös haastattelumateriaalia. Birgitta voidaan nähdä kiinnostavana myös gender-näkökulmasta. Ovathan häntä tutkineet sekä miestä että naistutkijat.

Esitellessään lyhyesti 1800-luvun tutkimusta taustana analyysilleen Nynäs toteaa, että erityisesti Frans Hammerichin (1863) ja Henrik Schückin Birgitta-kuvat (1890-luku) ovat vaikuttaneet voimakkaasti kaikkiin heitä seuranneisiin tutkijoihin. Schückin Birgitta-kuva on nähty myös erityisen misogynisenä.

Nynäs aloittaa neljännessä luvussa Birgitta-kuvan varsinaisen analysoimisen. Pääosassa on biografioiden intertekstuaalisuus ja historiografinen sidonnaisuus tekijän aikaan ja paikkaan. Ensin käsitellään populaarihistoriallisia elämäkertoja, joista ensimmäisenä käsitellään Lydia Wahlströmin Birgitta-kirjasta vuodelta 1905. Siinä elämäkerta noudattaa kansallisromanttista paradigmaa, ja se kategorisoidaan mm. ”monumentiksi” Gunnar Erikssonin jaottelun mukaisesti, tässä tulee näyville myös Wahlströmin liberaaliteologinen ja radikaalifeministinen maailmankuva. Taustana niille voi nähdä ajan positivistiset tieteenkäsitteet ja Wahlströmin kontaktit Upsalaan professori Harald Hjärnen koulukuntaan sekä (tulevaan) arkkipiispa Nathan Söderblomin saksalaiseen radikaaliin liberaaliteologiaan.

Nynäs laskee populaarihistoriallisiin elämäkertoihin myös

Sven Stolpen tunnetut teokset *Birgitta i Sverige* ja *Birgitta i Rom* (1973). Katoliseksi kääntyneen Stolpen teokset seuraavat ajan antipositivistista paradigmaa, joka ammensi tyyliä mm. esseistiikasta. Teosten tyyli on Nynäsin analyysin mukaan dramaattis-ekspressiivinen psykobiografia tai eksistentiaalinen biografia, jossa on poliittinen pohjavire (konservatiiviset näkemykset). Nynäs kohtelee Stolpea melko kriittisesti.

Kolmas populaarihistoriallisten tutkimusten ryhmään kategorisoitu Birgitta-kirja, Birger Berghin teos vuodelta 2002, saa osakseen suurta kiitosta. Daniel Madelénatin moderniin biografiaparadigmaan liitettyä ”superbiografiana” se yhdistää oppineisuutta, intuitiivista ymmärrystä, uskottavaa tulkintaa ja kirjallista muotoa. Bergh on myös tyyliinsään dramaattis-ekspressiivinen, mutta samalla tulkinnallinen omassa analyysissään.

Uskontopsykologisiksi Birgitta-tutkimuksiksi on lajiteltu Knut B. Westmanin *Birgittastudier* (1911), Emilia Fogelklounin *Birgitta* (1919) sekä Hjalmar Sundénin *Ormungens moder som blev heliga Birgitta* (1973). Upsalalaisen Westmanin teoksesta ovat kansallisromanttiset aatteet jo hälvenneet, mutta taustalla näkyvät sekä saksalaisen historiankirjoituksen että Söderblomin vaikutus. Westmanin voi nähdä uudisraivaajana siksi että hän käyttää ajan uusimpia uskontopsykologisia näkökulmia luodessaan Birgitta-kuvaansa – biografiasta tulee multibiografia, kun Westman vertaa Birgittaa keskiajan muihin kirkollisiin

uudistajiin ja mystikoihin, Nynäs toteaa. Tutkimus tosin saa osakseen Nynäsiltä lievää kritiikkiä, koska hän näkee Westmanin heijastavan omia epäneutraaleja evankelis-luterilaisia käsitteitänsä Birgittaan.

Emilia Fogelklounin *Birgitta*-teos saa Nynäsiltä osakseen suurta kiitosta, teoksen ote on modernistinen, mutta Birgittaa tulkitaan subjektiivisesti. Fogelklounin kirjassa näkyy myös romanttisen paradigman kaikuja – 1900-luvun moderni biografia imi vaikutteita romantikkojen tyylistä. Fogelklou oli syvästi uskonnollinen kuten Wahlströminkin, ja aktiivinen 1900-luvun alun naisasia-liikkeessä. Teos on siten eksistentiaalisen biografian ja monumentin välimuoto ja senkin voi nähdä osaltaan uudistaneen Birgitan biografiagenreä.

Hjalmar Sundén ammentaa Birgitta-tutkimuksessaan 1973 tärkeitä vaikutteita psykoanalyysistä ja Jungin teorioista. Yhtenä Sundénin edeltäjänä Westmanin ohella voidaan mainita Tor Andrae (Sundénin opettaja), joka kommentoi Birgitan mystiikan psykologiaa jo 1920-luvulla. Sundénin teos on lähinnä ajan hengen mukainen psykobiografia, Nynäs korostaa.

Nynäs on luokitellut tieteelliseksi biografioksi Toni Schmidin Birgitta-tutkimuksen (1940), Birgit Klockarsin *Birgittas svenska värld* (1976) sekä Hans Furuahagenin *Furstinnan av Närke* (1990). Yhteistä niille on lähteiden kriittinen uudelleenarviointi, ja paino on enemmän muissa asiakirja-lähteissä kuin edellä mainituilla tutkijoilla. Schmidin

teoksen Nynäs mieltää ”life-and-times”-biografiaksi, jossa on verkosto-biografian aineksia. Tosin Schmid ei ollut varsinainen weibulliaaninen faktapositivisti, vaan eläytyy Nynäsien mukaan myös Birgitan ajatusmaailmaan.

Birgit Klockarsin teos Birgitan ruotsalaisesta maailmasta mielletään palapelibiografiaksi, verkosto- tai perhebiografiaksi, jossa Birgittaa ympäröineet hahmot saavat suuren roolin: Klockarsin Birgitta on ennen kaikkea luostarinperustaja. Nynäs painottaa Klockarsin weibulliaanista ultrapositivismissä, jossa tosin näkyy myös kiinnostus aate- ja kulttuurihistoriaan, mikä vaikuttaa olevan perua Klockarsin opettajalta, Åbo Akademin historian professorilta Oscar Nikulalta. Klockarsin elämään liittyen Nynäs näkee myös yhteyksiä hänen Birgitta-kuvaansa: Klockars oli syvästi uskonnollinen. Hän kääntyi katolilaiseksi ja aloitti väitöskirjatyönsä pyhästä Hemmingistä vasta kypsässä iässä.

Hans Furuahagenin biografian vuodelta 1990 Nynäs määrittelee sopivan Hayden Whiten tragedian lajiin, mutta teos nähdään myös erikssonilaisittain verkostobiografiana ja ”life-and-times”-biografiana, joka painottaa päähenkilön uraa. Nynäs näkee tämän teoksen ”vedenjakana”, jossa Birgitta nähdään puhtaasti profaanista näkökulmasta, riisutuna uskonnollisesta kontekstistaan. Biografia käsittelee lähinnä keskiajan historiaa, ei kuvaa yksilöstä. Taustalla näkyy myös tutkijan behavioristinen maailmankuva.

Analyysin päätteeksi Nynäs

esittelee vielä joitakin elämäkerrallisia kuvauksia, joita hän luonnehtii lähinnä ”hagiografiksiksi” tai ”muistomerkeiksi”. Näitä ovat esimerkiksi teologi Tryggve Lundénin 1950-luvun kirjoitukset, historioitsija Aron Andersson hyvin suositut 1970-luvun teokset sekä (luterilaisten) pappien Bengt Ingmar Kilströmin ja Luca Cesarinin 1990-luvulla ilmestyneet teokset. On kuitenkin muistettava, että Lundénin saavutuksiin lasketaan myös Birgitan ilmestysten käännökset latinasta ruotsiksi 1950-luvulla. Kilström on ollut myös erittäin aktiivinen 1920 perustetussa hengellisessä *Societas Sanctae Birgittae* -yhdistyksessä, mikä niin Ingemar Lindarängin kuin Nynäsien mielestä vaikuttaa Kilströmin Birgitta-kuvaan.

1980-luvulla Birgitta-tutkimuksiin lukeutuvat myös erilaiset naistutkimuksen inspiroidut teokset, kuten Birgittatulkinnat, joita ovat tehneet Maria Bergbom Larsson ja Ebba Witt-Brattström feministisestä näkökulmasta. Niiden taustalla vaikuttaa jo 1890-luvulla julkaistu Ellen Friesin Birgitta-tulkinta. Näissä tulkintoissa ”esifeministisen” Birgitan Maria-kulttia on nostettu erityisen voimakkaasti esille, ja 1980-luvulta alkaen Birgittakuvat kuuluvat gender-teoreettisen tutkimuksen kukoistusajakaan.

Myös neljä miespuolista tutkijaa 1900-luvulta analysoidaan lyhyesti. Richard Steffen ja Tor Andrae painottavat Birgitan intellektuaalista sivistyneisyyttä, sekä katoliset Anders Piltzin ja Lars Bergquistin kuvaukset pohjaavat Birgitan teologisen intellektuaaliin maailmanku-

vaan. Näissä ei Nynäsien mukaan kuitenkaan näy mitään erityistä ”miesnäkökulmaa” Birgittaan.

Otsikko ”Näen kirkkaasti?” (*Jag ser klart?*) tulee Birgitan ilmestyksen pirun tokaisusta (*Subtile ingenium*). Tässä se saa symboloida tutkijan lähestymistapaa tutkimuksenaiheeseensa ja asennetta omaan tutkimukseensa: tiettyä nöyryyttä on hyvä tuntea kun analysoi toista ihmistä. Onko yleensä mahdollista kirjoittaa elämäkertaa, miten hagiografia ja biografia eroaa toisistaan? Nämä kysymykset toimivat eräänlaisena tutkimuksen motiivina. Nynäs onnistuu nivomaan tutkimuksensa osaksi tämänhetkistä teoreettista keskustelua biografian mahdollisuuksista historiantutkimuksen menetelmänä. Historiantutkijoista Nynäs viittaa lähinnä Rolf Torstendahlin, Inger Larssonin ja Göran Hermerénin sekä Ulf Zanderin Ruotsin tutkimusta koskevaan aatehistorialliseen tutkimukseen.

Lukija saa nauttia myös kaunokirjallisesta taustastaan tunnetun Nynäsien fantastisen rikkaasta kielenkäytöstä (Nynäs on julkaissut monta runokokoelmaa). Lukija voi jäädä miettimään, mitä seuraa tämän teokseen jälkeen. Kansainvälistä Birgitta-tutkimusta riittää yllin kyllin tutkittavaksi 1800- ja 1900-luvulta – näkyköhän siinä samoja trendejä vai ovatko näkökulmat erilaiset Skandinavian ulkopuolella? Nynäsien kenttä on myös teoreettisen biografia-tutkimuksen puolella laaja. Jo alussa hän kysyy: ”Är en biografi ingenting annat än tidens och idéhistoriens lackmuspapper?”

Myöhemmin Nynäs toteaa:

”När vi använder Birgittabiografierna som tidens lackmuspapper ser vi en tydlig idéhistorisk kurva: från införståddheten i kristendomen via jämförande tolkning och slutligen, hos Bergh, en återintroducering i den kristna tankevärlden för inte bara en avkristnad publik utan ett delvis nyhedniskt samhälle.” (s. 229)

Lopussa Nynäs palaa taas kysymykseen elämäkerran roolista historiantutkimuksessa. ”I Birgittabiografierna avspeglar sig även vetenskapliga ’paradigmskiften’ och nya forskningsriktningar” (s. 466), hän toteaa oman tutkimuksensa lisästä biografia-tutkimuksen ajankohtaiseen keskusteluun. Nynäs in teos tulee varmasti kuulumaan jokaisen uskottavan Birgitta-tutkijan kaanoniin.

Eva Abl